


# A fejlődési pszichopatológia alapvető modelljei



Miklósi Mónika PhD

Klinikai Szakpszichológus Szakképzés  
III. évfolyam

# Meghatározása (Achenbach, 1990)

---

A fejlődés-pszichopatológia metaparadigma, mely az átlagos fejlődés és a kóros eltérések közötti kapcsolatot vizsgálja, a pszichopatológiai jelenségeket az életciklus során bekövetkező fő változásokkal összefüggésben tanulmányozza

# Fejlődési-pszichopatológia: Metaparadigma

---

Fejlődéslélektan

Személyiség-  
lélektan

Evolúciós  
pszichológia

Pszicho-  
patológia

Genetika

Neuro-  
biológia

# A fejlődés...

---

- kumulatív (a korábbi fejlődés szint befolyásolja az aktuális fejlődési szintet)
- valószínűségi elv
- minden fejlődési útvonalnak számos kimenetele lehet (*multifinalitás*)
- a különböző utak azonos kimenetelhez vezethetnek (*ekvifinalitás*)

# A fejlődésben...

---

- Lehetséges a váltás, de ez függ
  - a korábbi fejlődési tapasztalatoktól,
  - az aktuális feltételektől és
  - az adott fejlődési útvonalon eltöltött időtől.
- Pszichopatológia = tartós eltérés a funkcionális fejlődési útvonalaktól

# „Történelmi modellek”

---

Lewis and Miller (1990):

Handbook of Developmental Psychopathology,  
Plenum Press, N.Y.

MAGYARUL:

Vetró (2008): Gyermek-, és ifjúságpszichiátria.  
Medicina, Budapest.

# „Történelmi modellek”

## RIEGEL 1978

		KÖRNYEZET	
		PASSZÍV	AKTÍV
GYERMEK	PASSZÍV	John Locke David Hume  „tabula rasa”	Skinner, 1953  A környezet kontrollálja a gyermek viselkedését, büntetés/jutalmazás
	AKTÍV	Piaget, 1952 Chomsky, 1957, 1965 Lennenberg, 1967  A gyermek konstruálja meg belső világát a környezetet „használva”	Lewis, 1972 Sameroff és Chandler, 1975 Chess és Thomas, 1984  A gyermek adottságai és a környezet együttesen hatnak

# A pszichopatológia magyarázata

## I. Vonás/Állapot modellek (Trait/Status)

Orvosi modell

Stabil, megváltoztathatatlan jellemzők magyarázzák a pszichopatológiát

A gyermek állapota T1 időpontban meghatározza az állapotát T2 időpontban

Veleszületett adottságok

Pl. Temperamentum  
Genetika  
Neurotranszmitterek szintje

Szerzett tulajdonságok

Pl. Kötődési mintázat  
Kialakulása a környezettel való interakcióban történik, de később stabil



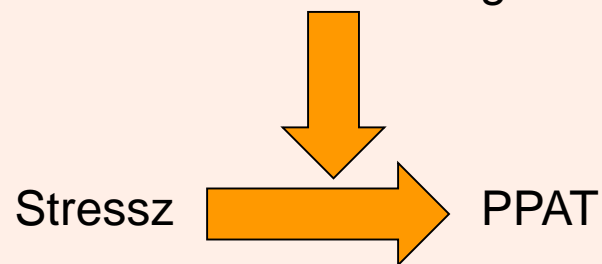
# A pszichopatológia magyarázata

## I. Vonás/Állapot modellek (Trait/Status)

### ÉRVEK

Vulnerabilitás,  
moderátor modellek

Kötődés minősége



### ELLENÉRVEK

Nem mindenki betegszik meg, aki hordozza ezeket a jellemzőket;

Nem mindenki ugyanúgy betegszik meg, aki ugyanazt a rizikót hordozza;

Egyes jellemzők szituáció-függők

# A pszichopatológia magyarázata

## II. A környezeti modellek

A gyermek viselkedését a környezet befolyásolja, patogén környezet közvetlenül vezet a pszichopatológiához

Viselkedéstan (1953)

Közvetlen megerősítés szerepe

Későbbi elméletek

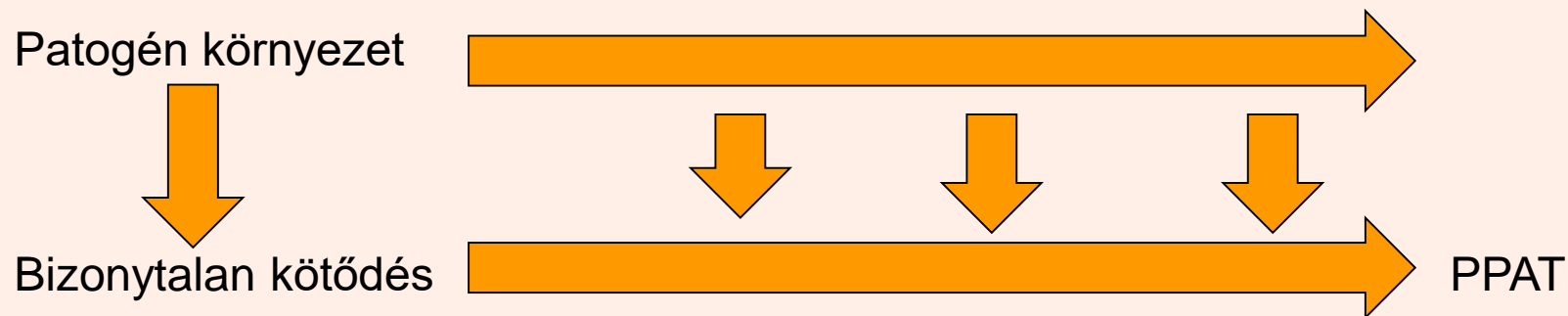
Indirekt hatások, pl. emlékezet, modelltanulás  
Kritikus periódusok (pl. kötődés; stressz)  
Észlelés, jelentésadás szerepe

A környezettel foglalkozni kell (feltárni a szerepét, módosítani)

# A pszichopatológia magyarázata

## A vonás és a környezeti modellek összekapcsolása

A gyermek fontos jellemzőit kialakító patogén környezet a későbbiekben is fennmarad és a pszichopatológia kialakulásának irányában hat



# A pszichopatológia magyarázata

---

## III. Interakcionista modellek

A gyermek adottságai és a környezet közös hatása a pszichopatológia

A viselkedés az adaptív érték alapján formálódik és ez az adott környezetre vonatkozik

1. Az adottságok és a környezet interakcióba lép, de közben változatlan marad

2. Az interakció során mindkettő megváltozik

# A pszichopatológia magyarázata

---

## III./1. Additív modellek

Goodness of fit (Thomas és Chess, 1977): a gyermek adottságai és a környezet közötti rossz illeszkedés „mismatch” az oka a pszichopatológia kialakulásának

„Relativista”: önmagában nem patológiás sem a gyerek, sem a környezet

Terápia: a rossz illeszkedést megváltoztatni, pl. iskolaváltás

# A pszichopatológia magyarázata

## III./1. Additív modellek

### ÉRVEK

Jól magyarázza:

Regresszió: a komplexebb viselkedésforma a meglévő repertoárhoz csak hozzáadódik, így lehetséges a visszatérés korábbi viselkedésformákhoz

Vulnerabilitás: pozitív környezetben nem betegszik meg, de ha rossz irányban megváltozik a környezet, akkor igen, tehát a jó környezet nem változtatta meg a vulnerabilitást

### ELLENÉRVEK

Nem minden relatív

A gyermek adottságai formálják a környezetet, és fordítva

# A pszichopatológia magyarázata

## III./2. Transzformációs modellek

A gyermek adottságai és a környezet közös hatása a pszichopatológia, az interakció során mindkettő megváltozik

Pl. Sameroff (1975) –féle tranzakcionális modell

Nemlineáris összefüggések, nehezen vizsgálható

Pl.

Gyermek temperamentuma  Környezet (gondozás)

# Genetikai tényezők

---

- Valószínűségi elven
- A környezeti tényezőkkel közösen



(Rutter és mtsai 2006/b)



# Az örökletesség változásai a környezet függvényében

---



**Nem állandó, hanem specifikus az adott környezeti feltételekre!**

# Az örökletesség változásai a környezet függvényében

---



A környezet az örökletes hatásokat triggereli, kompenzálja, redukálja, felerősíti

(Rutter és mtsai 2006/b)

# Az örökletesség változásai a környezet függvényében

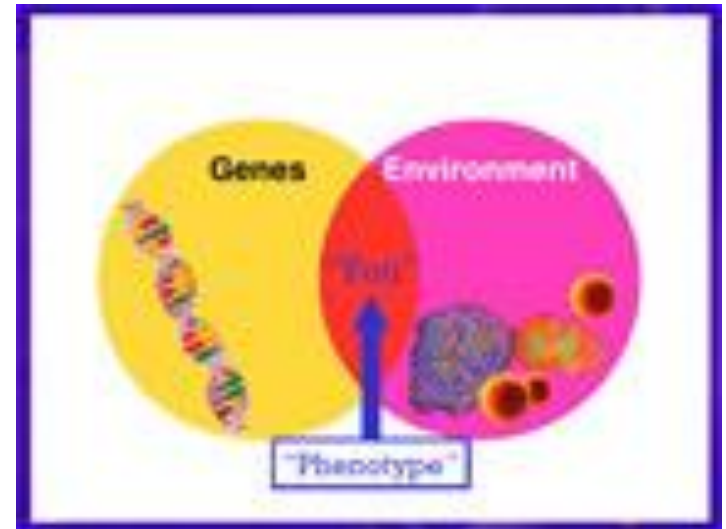
---

□ Jelentős környezeti rizikó csökkenti IQ – koraszülés

□ Kedvező környezet növeli IQ heritabilitása

.49 a SES alsó 15%-ban

.81 a SES felső 15%-ban



# I. Gén és környezet interakciók

---

- Specifikus gén és specifikus környezet
- Heterogenitás a sérülékenységekben
- A környezet által mediált rizikótényező

Pl. dohányzó anya x spec. Gén



alacsony születési súly

# Gén x Környezet

---

Szorongás/Depresszió

Elégtelen szociális támogatás

Elhanyagolás

Negatív életesemények

Alacsony SES

Nincs  
főhatás

Nincs  
főhatás

Szign.  
GxE  
hatás

**X**

Szerotonin  
Transzporter  
gén 3 short  
allele

# Gén x Környezet

---

## Szkizofrénia spektrum

Terhességi alultápláltság  
Terhesség alatt fertőzések  
Cannabis korai használat  
Instabil család  
EE

Nincs  
főhatás

Nincs  
főhatás

**x**

Szign.  
GxE  
hatás

**Genetika**

## II. A környezet befolyásolja a gén-expressziót (epigenetika)

---



**És aztán ez öröklődhet...**  
(az újraprogramozás nem teljes,  
4. generáció)

# III. Gén-környezet korrelációk

---

- A gének befolyása arra, hogy milyen környezettel fog találkozni

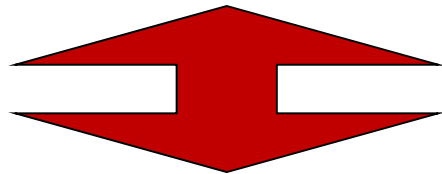


(Rutter és mtsai 2006/b)



# Az ADHD genetikája

Nagymértékben örökletes  
(heritabilitás 60-90%)



ADHD-s szülők 50%-ának van ADHD-s gyereke

ADHD-s gyerekek kb. 25%-ának min. az egyik szülője is ADHD-s

DRD4

1.16-  
1.45x

DRD5

1.24x

VNTR

1.1x

SNAP-25

1.19x

# Genetikailag meghatározott környezeti rizikók ADHD-ban



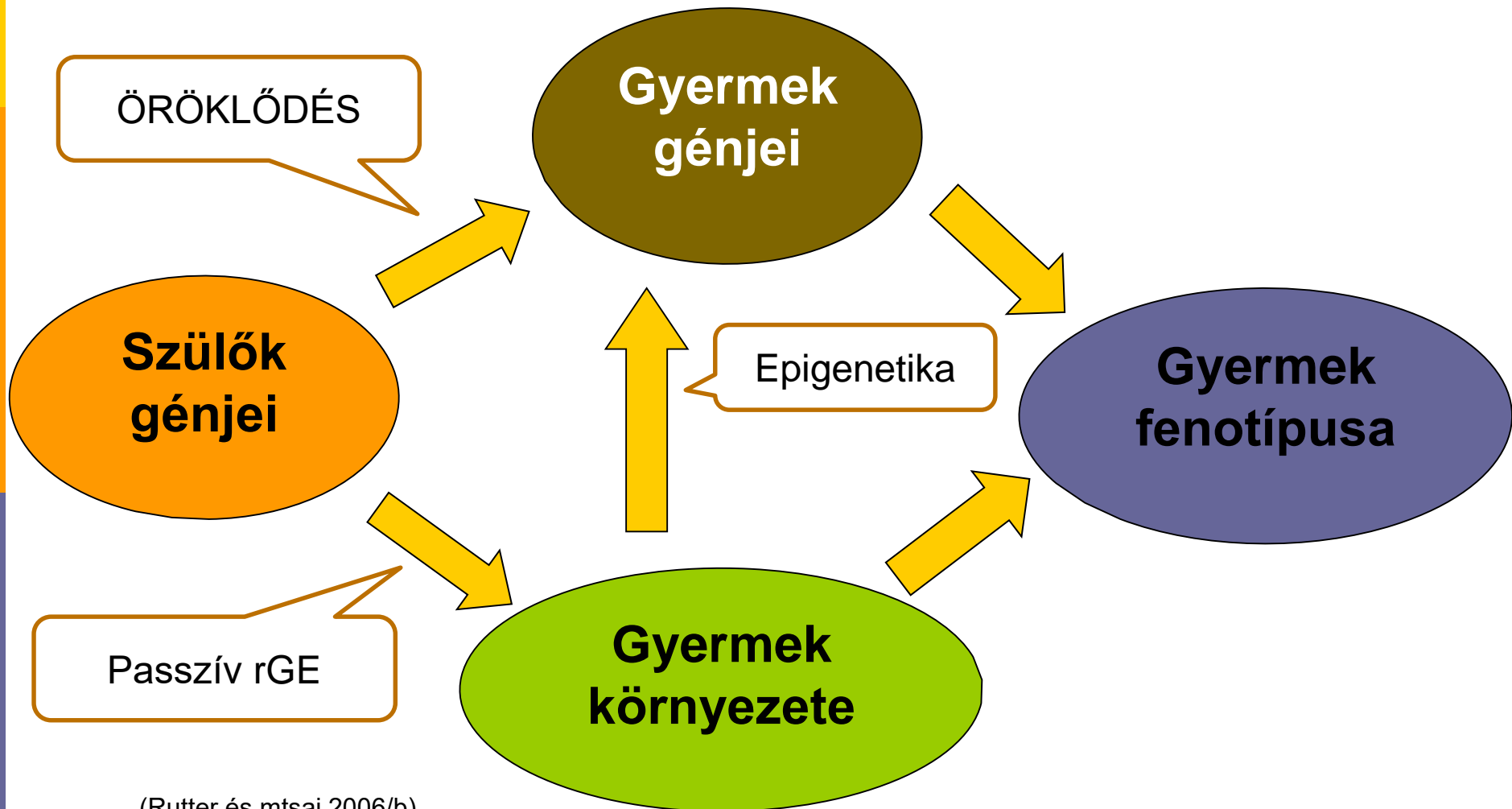
(Rutter és mtsai ,2006)

# Gén-környezet korrelációk

---

- A gének befolyása arra, hogy milyen környezettel fog találkozni
- PASSZÍV rGE
- AKTÍV rGE
- EVOKATÍV rGE

# Genetikai és környezeti hatások összjátéka ADHD-ban



(Rutter és mtsai 2006/b)

# Passzív rGE

---

- Független a gyerek akcióitól
- Szülők génjeinek hatása
  - Pl. Családi környezet
  - Pl. Gondozás minősége



(Rutter és mtsai 2006/b)

# A felnőttkori ADHD

- **30-60%**-ban felnőttkorban is fennmarad
- **Nemek aránya kiegyenlített**
- **Neurofiziológiai problémák**  
(pl. tervezés, gátlás zavarai; érzelmi labilitás)
- **70-75% komorbid zavarral él együtt**
  - szorongásos zavarok, depresszió, szerhasználat
  - legtöbbször ezek miatt kerülnek be az egészségügyi ellátórendszerbe

## Hiperaktivitás

- nagymotoros csökken
- nyugtalanság, inaktivitás intoleranciája megmarad

## Impulzivitás

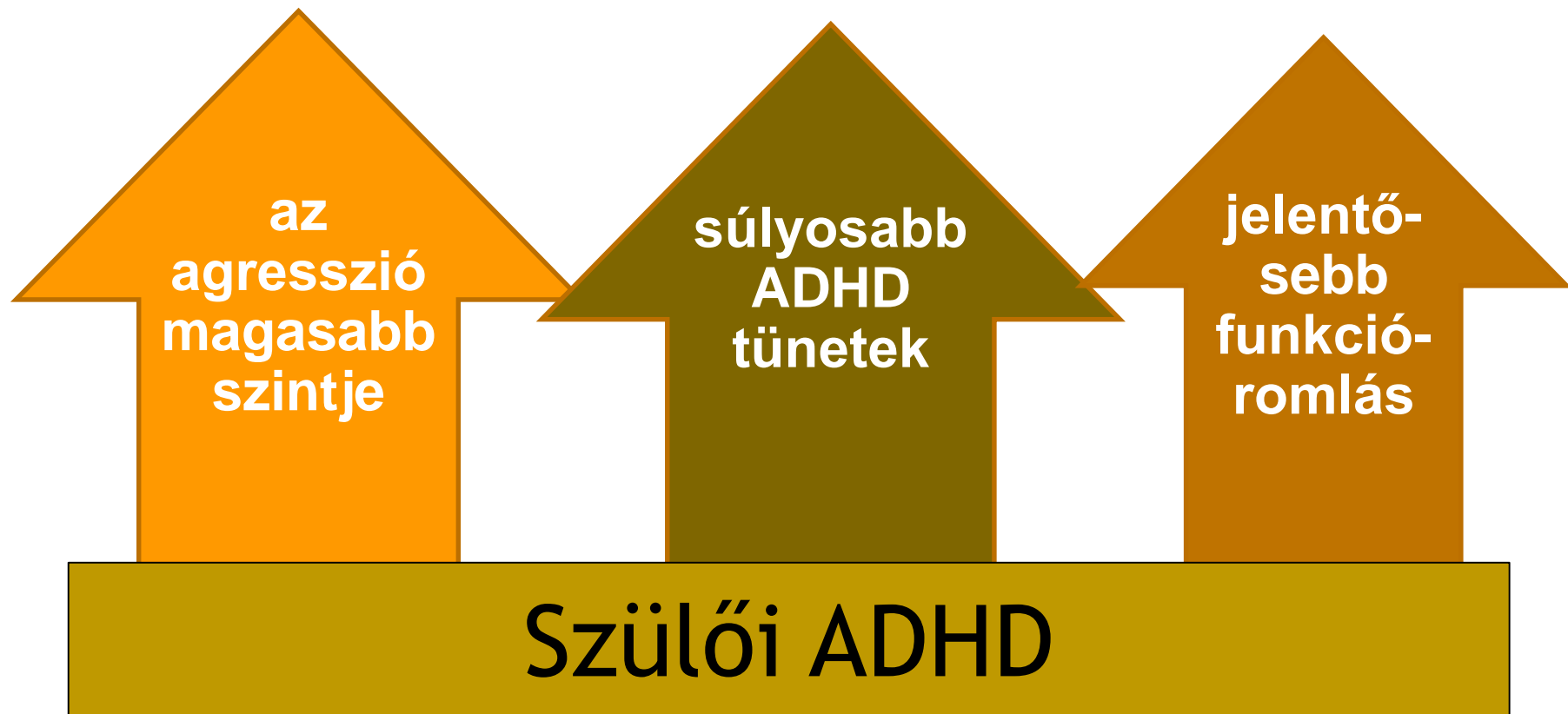
- jellemző szociális tünetek: konfliktusok, gyakori munkahelyváltás

## Figyelmi problémák

- fennmaradnak
- felerősödnek

---

# Az ADHD-s gyermekben



# Passzív rGE ADHD-ban

## A felnőtt ADHD korrelátumai:

---

Alacsonyabb SES

Munkanélküliség

Bizonytalanabb  
párkapcsolatok

Elégtelen táplálkozás

Szülői pszichopatológia

ADHD  
Érzelmi zavarok  
Függőségek  
Antiszocialitás

Terhesség alatt:  
Rizikómagatartás  
Dohányzás  
Terhes-gondozás  
Elvárások a gyerekekkel és a  
szülői szereppel



# Az ADHD-s szülő érzelmi és kognitív működése



# A felnőttkori ADHD hatása a szülői viselkedésre



# A szülői ADHD kezelésének hatása

## GYÓGYSZERES KEZELÉS

csökkenti a tüneteket

de a szülőség pozitív aspektusaiban

szülői viselkedés

a legtöbb kutatás szerint a szülői viselkedésre nem hat



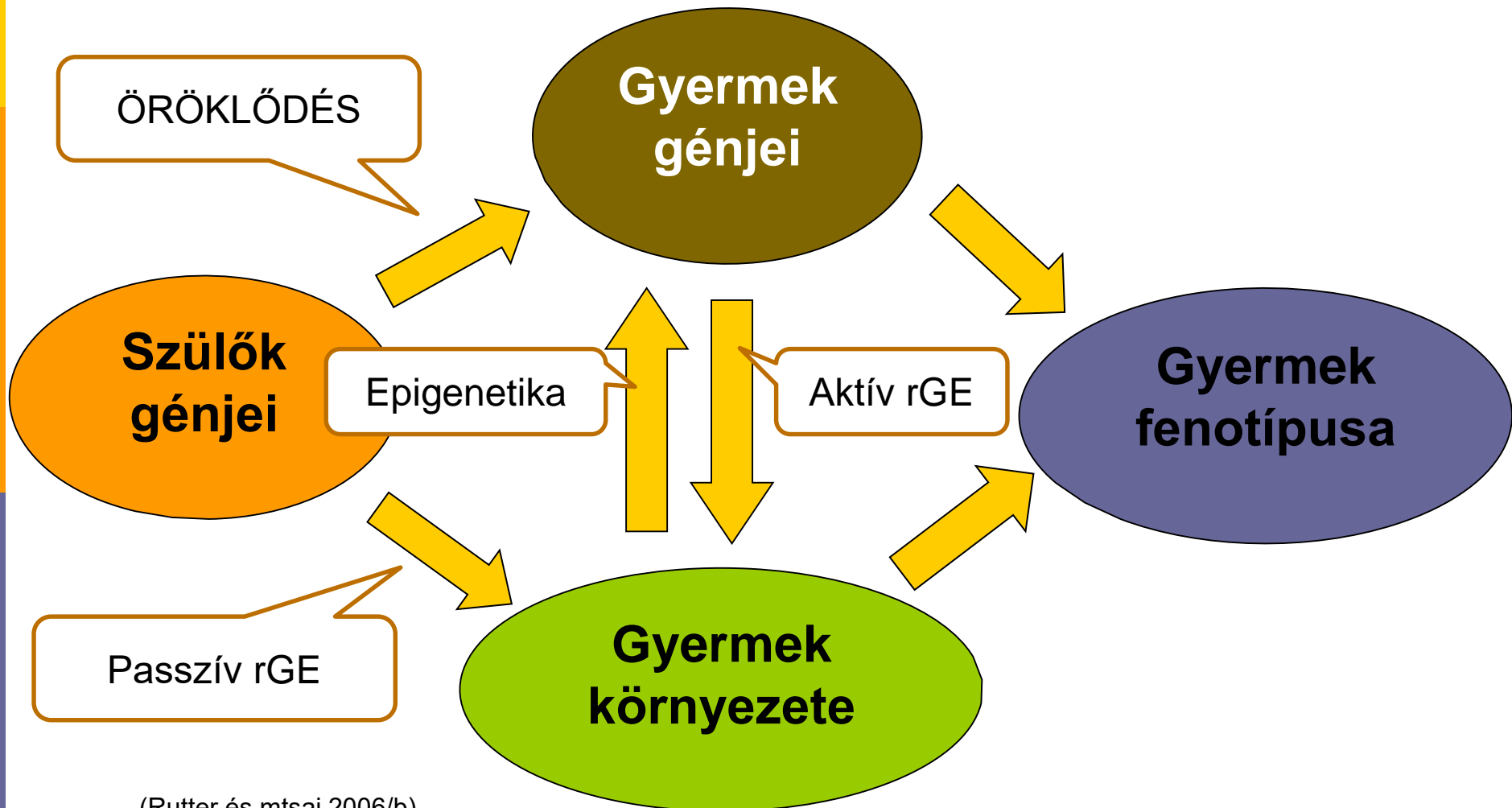
## SZÜLŐTRÉNINGEK

kognitív viselkedésterápia, pszichoedukáció, készség alapú gyakorlatok

szülői készségeket megküzdési módszert tanít

ADHD-s szülőnél nem hatásos

# Genetikai és környezeti hatások összjátéka



(Rutter és mtsai 2006/b)

# Aktív rGE

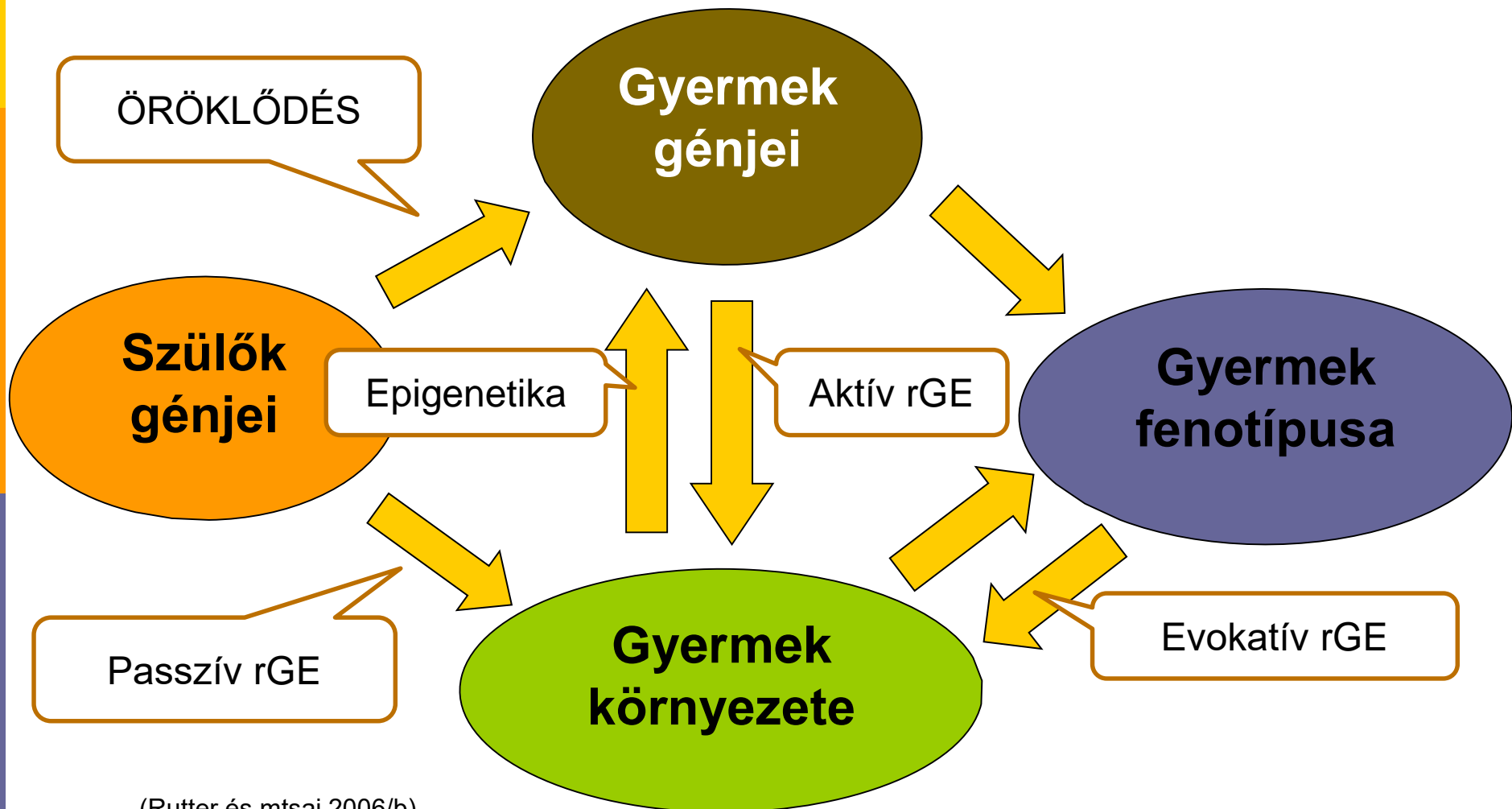
---

ADHD &  
Viselkedési zavar &  
Antiszocialitás

- Gyerek génjei
- Gyerek szelektálja vagy formálja
  - Pl. mit csinál szabadidejében
  - Pl. milyen szociális közeget választ

(Rutter és mtsai 2006/b)

# Genetikai és környezeti hatások összjátéka ADHD-ban



(Rutter és mtsai 2006/b)

# Evokatív rGE

---

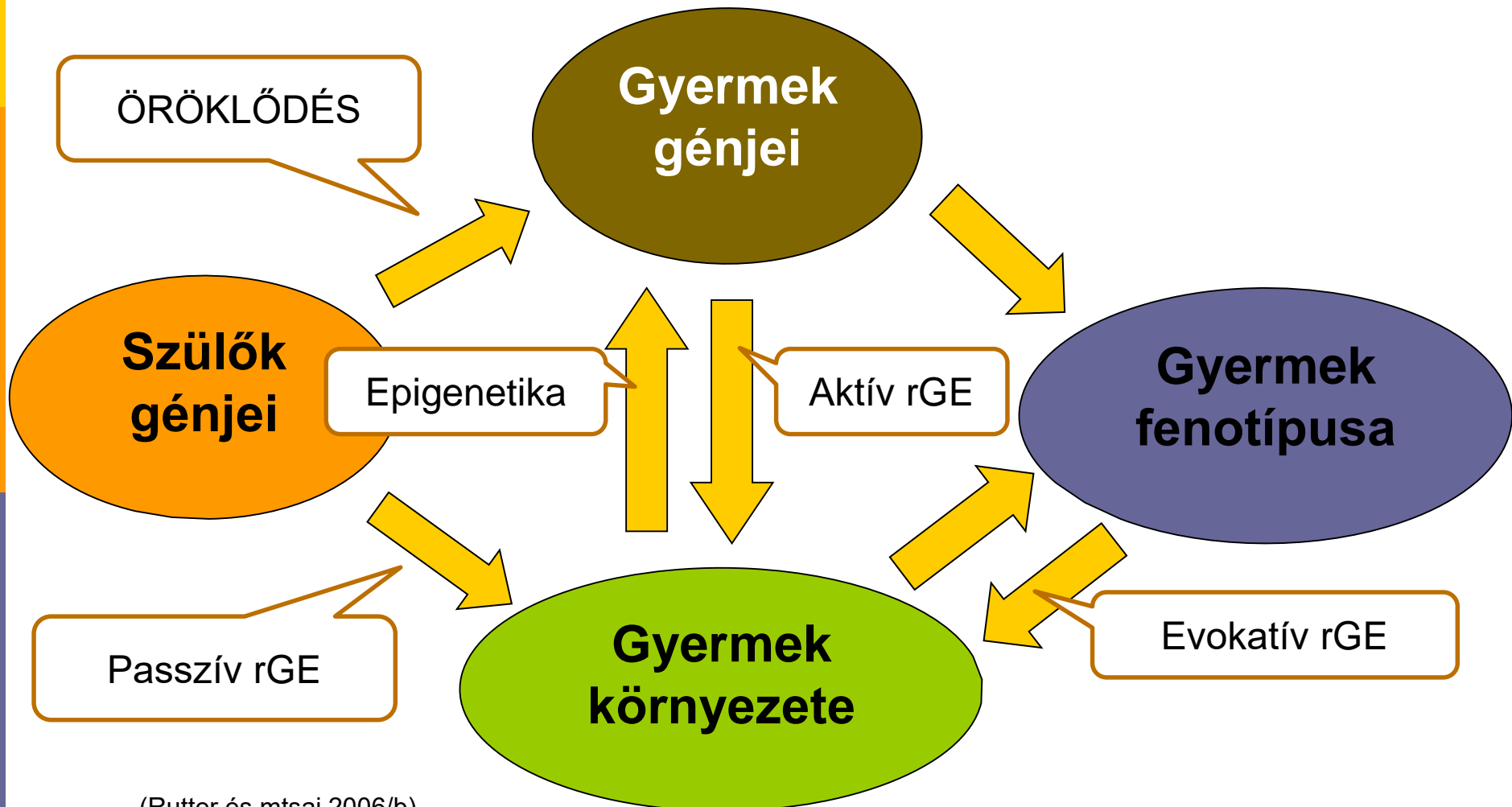
- Gyerek génjei
- Sajátos környezeti választ hív elő
- Interperszonális területen
  - Pl. szorongó gyerek overprotektivitást
  - Pl. impulzív gyerek elutasítást

Nagy szerepe ADHD-ban!  
(adoptációs vizsgálatok)

(Rutter és mtsai 2006/b)



# Genetikai és környezeti hatások összjátéka



(Rutter és mtsai 2006/b)





# **Evolúciós pszichopatológia**

# Normalitás és patológia: az adaptivitás kritériuma

## □ Filogenezis

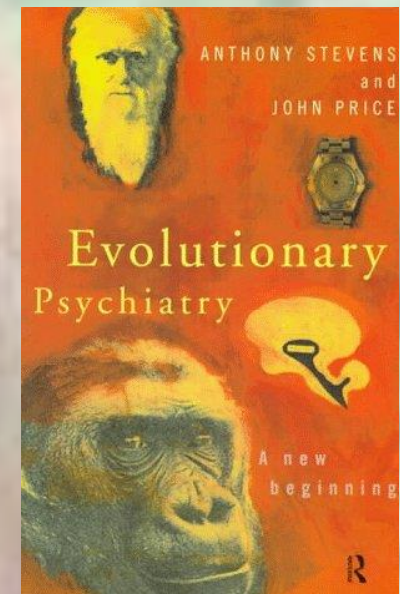
↳ „a fejlődés legtágabb kontextusa”

## □ Evolúciós pszichopatológia?

Szubjektív szenvedést okoz – adaptív???

Miért maradt fenn???

- szenvedés / diszfunkció
- reprodukciós hátrány



# Evolúciós pszichopatológia

Mivel magyarázza a klinikai állapotokat?

- Diszreguláció

Adaptív működésért  
felelős funkció tévútra  
téved

- Adaptivitás

A patológiásnak  
tekintett  
magatartásforma is  
adaptív

- Egyéni vulnerabilitás

- Civilizációs különbségek

Ezt az árat fizetjük  
az adott adaptív  
funkcióért...

# Evolúciós pszichopatológia

## Adaptivitás: Kinek jó?

**az egyénnek**

**Egyéni szelekció**

Kontinuitást feltételez a normális és patológiás magatartásformák között

**a csoportnak**

**Csoportszelekció**

Diszkontinuitást feltételez a normális és patológiás magatartásformák között

# Egyéni és csoportszelekciós modell: kontinuitás vagy diszkontinuitás?



# OCD: Egyéni szelekciós elmélet

- Normál viselkedésformák diszregulációja
- Fenyegetés észlelése, ártalom kerülése a cél
- OCD jellegű viselkedésformák az emberi civilizációkban: szokások, rituálék, babonák
- Etológia: Rituálék az állatvilágban
- Kényszeres viselkedésformák normál személyekben
- Kisgyermekkor, Szerelem, Korai anyaság

# OCD: Csoportszelekciós elmélet

---

- Feladatspecializáció
- Vadászó-gyűjtögető életmód

Három nagy félelem	Kényszeres viselkedés
Éhezés	Gyűjtögetés
Támadás	Ellenőrizgetés
Betegség	Tisztálkodás